

ROLUL ANALIZEI TRANSFORMAȚIONALE ÎN STUDIUL CONCURENȚEI MODURILOR

Emilia OGLINDĂ

O condiție indispensabilă a expresivității celor comunicate este redarea aceluiași conținut de idei prin diferite modalități. O asemenea diversitate ar putea fi obținută grație selectării minuțioase a mijloacelor de expresie, inclusiv a modurilor verbale apte să concureze în ambianțe similare. Un rol deosebit în studierea fenomenului menționat îl are metoda analizei transformaționale, ce preconizează deducerea unor structuri complexe din formațiuni elementare în baza unor reguli ale transformării [1]. Structurile sintactice complexe se formează din una sau mai multe propoziții elementare prin intermediul unui ansamblu de transformări obligatorii și facultative [5, p.81-86], care nu implică, de obicei, modificări esențiale ale conținutului propozițiilor elementare, fiind permise remanieri de topică, eliminarea sau inserarea unor instrumente gramaticale etc.

Importanța metodei în discuție rezidă în posibilitatea de a stabili similitudinile și deosebirile între unitățile sintactice complexe, pornind de la potențele lor transformaționale și creativitatea limbajului. În opinia lui V.Guțu-Romalo, „modelul gramatical sintetic, transformațional, introdus de N.Chomsky în cercetarea lingvistică, pune în prim-plan creativitatea gramaticii – rolul gramaticii de a asigura posibilitatea generării cu ajutorul unui sistem finit de reguli a unei mulțimi infinite de fraze corecte” [4, p.21].

În domeniul vizat, se operează cu conceptele structură de suprafață și structură de profunzime (adâncime). Este bine-venită interpretarea structurii de suprafață drept un caz de „variație liberă la nivel sintactic”, care constă în capacitatea aceluiași formativ” de a alege între două sau mai multe construcții sintactice fără nici o modificare în planul semnificației” [7, p.38]. Iar structura de profunzime, în calitate de invariantă, „este schema determinată a unor elemente sau relații lingvistice, schemă dedusă din varietatea acestor elemente sau relații și care li se aplică numai lor. Invarianta este, așadar, locul comun, punctul de întâlnire a tuturor posibilităților ei de manifestare”, subliniază acad. I.Coteanu [3, p.169].

La realizarea multiplelor transformări, trebuie ținut cont de factorul semantic, dat fiind faptul că „semantica interpretează, urmărind anumite reguli, structurile produse gramatical de sintaxă în termeni de sens, adică aduce componenta interpretativă a limbii” [2, p.23].

Formațiunile concurente denotă unele diferențe de ordin morfologic sau sintactic, un criteriu definitoriu fiind substituirea reciprocă a acestora [6, p.42]. Sinonimia modurilor verbale poate fi urmărită într-o multitudine de anturaje, unde remarcăm utilizarea obligatorie și cea virtuală sau posibilă.

Între acestea nu există o linie de demarcare strictă, ci se atestă multe „grade intermediare” între întrebuițarea obișnuită/stereotipă și cea liberă.

Se impune, astfel, a stabili o scară a variației ce ar dezvălui „gradualitatea” în redarea fenomenului. Credem că o asemenea scară ar reflecta două extreme: folosirea obligatorie și imposibilitatea de a recurge la unele moduri verbale în anumite ambianțe, dar și o serie impunătoare de utilizări facultative ce ar scoate la iveală diverse grade de întrebuițare virtuală: cazuri posibile în orice contexte, posibile și frecvente, posibile, dar rar întâlnite, posibile cu anumite restricții, posibile ca excepții [6, p.43]. Cu ajutorul unor procedee ce țin de metoda analizei transformaționale, am putea urmări dinamica funcționării construcțiilor în care se manifestă această diversitate.

Din perspectiva menționată, suscită interes conjunctivul care concurează, în varii enunțuri, atât cu prezumtivul și condițional-optativul, dar și cu imperativul, mod al certitudinii presupuse, pe de o parte, cât și cu modurile nepersonale – infinitivul și supinul, pe de altă parte. Ținem să ilustrăm cele afirmate prin câteva exemple concludente. Astfel, conjunctivul este folosit obligatoriu în sintagmele predicative pe lângă semiauxiliarele modale *a vrea*, *a trebui* și nu se mai îmbină cu infinitivul: „Își zise că va vorbi negreșit cu Grigore Iuga care trebuie să facă dreptate” [13, p.77]; „Bătrânul vrea s-o mărite pe Nina cu orice chip” [10, p.74]. Aceeași situație atestă semiauxiliarul *a fi* care, întrebuițat la imperfect indicativ, este capabil să exprime o acțiune pe cale a se împlini: „Și tot chinându-ne așa, era să ne pască alt păcat...” [8, p.258]; „Era să mor de frică” [12, p.13].

În ambianța verbului *a (se) face*, ce desemnează simularea, este utilizat obligatoriu infinitivul: „Intru mai întâi în casa omului și mă fac a cere pe Ion...” [8, p.267]. În îmbinările cu verbe faziale, infinitivul anticipat de prepozițiile *în*, *prin* nu este substituibil prin conjunctiv: „Aceste șocuri, care se înlănțuiau, sfârșiră prin a mă anestezia...” [11, p.186]; „Ca să poată domina într-o zi pe fata boierului, începea prin a se lăsa el dominat...” [10, p.54].

În asociere cu alte semiauxiliare, modul în cauză comută cu infinitivul și, nu arareori, cu supinul, realizând variante posibile și frecvente: „... biserica nu izbutea totdeauna să-i alunge amintirile dureroase ale vieții” [12, p.42] / Biserica nu izbutea a-i alunga amintirile; „Asta e, părea să spună, nu ne mărităm cu cine vrem ...” [11, p.31] / Asta e, părea a spune.

În componența sintagmelor predicative, alături de verbe la supin, verbele *a fi* și *a avea* comportă caracter polifuncțional, cumulând valorile optativă, debitativă, potențială, în funcție de context: „Lăutarii ...aveau de mers vreo două ceasuri...” [15, p.36] / Lăutarii aveau a merge. În asemenea enunțuri, supinul denotă o utilizare posibilă și frecventă, pretându-se înlocuirii prin infinitiv, mai rar, prin conjunctiv, a cărui întrebuițare este posibilă cu anumite restricții: „... am mult de lucru ... să fac ouă roșii, cozonaci, pască.”

[14, p.198] / am mult lucru... de făcut ouă roșii; „Georgescu n-avea mare lucru să afle...” [10, p.127] /... n-avea de aflat / nu putea să afle. Transformările enunțurilor în cauză dezvăluie semnificația debitativă și potențială a verbului *a avea*. În îmbinările cu verbul *a fi* la condițional-optativ, conjunctivul este obligatoriu: „... de-ar fi să aibă glas, s-ar topi lumea de mila lor” [9, 12] / de-ar putea să aibă glas.

Cele relatate reliefează utilitatea unor procedee ale analizei transformazionale la delimitarea diverselor anturaje în care este virtuală sau obligatorie utilizarea conjunctivului în corelație cu unele dintre modurile concurente.

Referințe:

1. АИПРЕСЯН, Ю.Д. Трансформационный метод. В: *Лингвистический энциклопедический словарь* / Под ред. ЯРЦЕВОЙ, В.Н. Москва: Советская энциклопедия, 1990.
2. BOBOS, A. *Conceptul modern de gramatică*. www.institutuldefilosofie.ro/request.php?269
3. COTEANU, I. În legătură cu structurile de adâncime. În: *Studii și cercetări lingvistice*, 1974, nr. 2, p. 169-172.
4. GUȚU ROMALO, V. *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*. București, 1973, 209 p.
5. КАПИШИН, А.Е. Генеративная лингвистика Н.Хомского. В: *Иностранный язык в школе*. 2002, № 2, с. 81-86.
6. LEMHAGEN, G. La concurrence entre l'infinitif et la subordonnée complétive introduites par que en français contemporain. In: *Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Romanica Upsaliensia*, 1979. 183 p.
7. PANĂ DINDELEGAN, G. *Sintaxa transformatională a grupului verbal în limba română*. București. 1974, 295, p. 811.
8. CREANGĂ, I. *Opere*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972.
9. DRUȚĂ, I. *Piept la piept*. Chișinău, 1964.
10. EFTIMIU, V. *Romane*. București: Cartea Românească, 1989.
11. PREDĂ, M. *Cel mai iubit dintre pământeni*. Chișinău: Literatura artistică, 1990, vol.I.
12. PREDĂ, M. *Moromeții*. București, 1995, vol.I.
13. REBREANU, L. *Răscoala*. București, 1957.
14. REBREANU, L. *Pădurea spânzuraților*. București, 1972.
15. REBREANU, L. *Ion*. Chișinău: Hyperion, 1992.